

essence of the investment, its legal characteristics, classifications and its content. It seems, these aspects of the legal understanding of investment affect the peculiarities of the regulation of investment relations in general.

It has been concluded that existing discussions in science about the nature of investments, for example, economic or legal, do not require the choice of a single approach since investment is a phenomenon that is really by nature characterized by the feature of existing in completely different planes of relations. In each of them, investments are considered from the standpoint of different functional purposes. And this feature of investments does not deny the possibility of considering them both from an economic and legal standpoint.

The analysis of the current legislation testifies to a pluralistic approach to the interpretation of the content of the concept of investment. The author supports the existing critique of the definition of investment through the term «value» and joins the assertion of the need to define investment through the objects of civil law. It should be borne in mind that an inexhaustible list of objects of civil law, including both property and non-property objects, can be investments.

Considering the peculiarities of investment in modern conditions, the author emphasizes the tendency to use as investment not only money but also other objects of legal relations, such as property rights. Regarding the interpretation of the nature of property rights, the paper supports the dominant positions in the doctrine on their complex legal nature, which can be both of property law origin and obligation law origin.

The article emphasizes the tendency to further expand the list of property and non-property objects that can act as investments. In particular, the author does not deny the possibility of using cryptocurrency, business reputation as the means of the investments.

Keywords: investment, object of legal relations, property and non-property objects, property rights.

Албу А.А.

ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

УДК 349.422

Постановка проблеми. Історія запровадження інститутів довірчої власності та довірчого управління майном в Україні сягає 2003 року, коли до Цивільного кодексу України було внесено положення, за яким договір управління майном засвідчував виникнення в управителя права довірчої власності на отримане в управління майно. При цьому законом чи договором управління майном були передбачені обмеження права довірчої власності

управителя. Відповідно, управитель є довірчим власником цього майна, яким він володіє, користується і розпоряджається відповідно до закону та договору управління майном.

Внесення довірчої власності до Цивільного кодексу України виправдовувалося необхідністю узгодження кодексу з ухваленими 19 червня 2003 року Законом України “Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати” та Законом України “Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю”, в яких довірча власність була попередньо закріплена. Таким чином, в чинному Цивільному кодексі України довірча власність та довірче управління майном існують паралельно один від одного або якщо точніше розібратися разом.

Аналізуючи зарубіжний досвід, зокрема країн, де категорія управління розвивається протягом багатьох років і країн, які як і Україна опинилися після розпаду Радянського Союзу перед необхідністю регулювання і визнання відносин управління, аналогів по впровадженню двох майже ідентичних по суті інститутів немає. В Республіці Казахстан категорія управління представлена довірчим управлінням, яке було введено з прийняттям Цивільного кодексу в 1999 році. До цього моменту, управління визначалося Указом Президента Республіки Казахстан “Про приватизацію” від 23 грудня 1995 року. Відповідно до даного нормативно-правового акту передача державного майна в довірче управління було визнано попередньою стадією приватизації. Вибір такого не звичайного для казахстанської економічної та правової дійсності механізму був виправданий необхідністю виконання інвестиційних програм і забезпечення погашення боргів державних підприємств, які підлягали приватизації.

В Україні оригінальність побудови взаємодії зазначених інститутів вражає. Згідно частина 2 статті 316 Цивільного кодексу України “особливим видом права власності є довірча власність”, що фактично означає визнання класичного інституту довірчої власності (трасту), проте далі вказано “яке виникає внаслідок закону або договору” [1]. Це дає можливість зробити висновок про паралельне існування інституту довірчого управління майном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі правові аспекти довірчої власності (трасту) та довірчого управління майном висвітлювалися в Україні в дисертаційних роботах С.А. Сліпченка *Право довірчої власності* (2000), Р.А. Майданика *Проблеми регулювання договірних відносин у цивільному праві* (2003), Г.Г. Харченка *Правове регулювання діяльності трастових компаній та довірчих товариств: порівняльно-правовий аналіз* (2003), І.В. Венедіктової *Договір довірчого управління майном як форма реалізації правового інституту довірчого управління майном в Україні* (2003), Ю.В. Курпас *Становлення та розвиток інституту управління майном в Україні* (2004), Т.Д. Суярко *Договір управління житлом: цивільно-правовий аспект* (2008), К.Г. Некіт *Договір довірчого управління майном: порівняльно-правовий аналіз на матеріалах України, Республіки Молдова та Російської Федерації* (2011), О.А. Слободяна *Цивільно-правове регулювання управління пайовим інвестиційним фондам* (2013), А.А. Албу *Цивільно-правове регулювання управління майном* (2016).

Мета статті. Дослідити довірчу власність та визначити найбільш сприятливіші правові форми реалізації категорії управління за законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Ці два перспективні інститути при всій схожості і близькості окремих характеристик не є тотожними поняттями і прийшли до нас з різних правових джерел. О.В. Черкашина зазначає, що довірче управління і траст - дві форми категорії управління, які регулюють схожі відносини у різних правових системах [3], зокрема довірча власність або, як її ще називають “траст” є властива англо-американському праву, а довірче управління – континентальному.

На думку С. І. Ковальова, в країнах романо-германської правової сім'ї, щоб не запозичувати інститут довірчої власності в повному обсязі, були створені довірчі конструкції (так званий інститут довірчого управління), що дозволяють використовувати елементи довірчої власності без здійснення структурної перебудови самої правової системи. Таким чином, країни романо-германської правової сім'ї не можуть цілком використовувати інсти-

тут довірчої власності, оскільки їх право не визнає можливості розщеплення права власності.

Ю.В. Курпас зазначає, що рецепція класичної конструкції трасту в Україні є неможлива, оскільки континентальна концепція права власності є концепцією „єдиного” права власності, що заперечує розуміння окремих повноважень, які утворюються внаслідок „розщеплення” права власності [3]. Дійсно у довірчого власника відповідно до класичного розуміння довірчої власності повинно виникати право власності на майно, що суперечить цивілістичним підходам України.

На думку, Г.Г. Харченка паралельне використання інституту довірчої власності та інституту управління майном зовсім не суперечить одне одному, а навпаки збагатить правові механізми з управління активами фізичних і юридичних осіб, розширить підприємницьку практику [4]. Р.А. Майданик, зазначає, що в Україні, як і в інших країнах романо-германського права, все більш явною стає тенденція до “розщеплення” права власності на один і той самий об’єкт. Пояснюється це тим, що занадто жорстка і неповоротка конструкція “єдиного” права власності є певною мірою застарілою і не завжди адекватною сучасним відносинам власності [5]. Проте, говорити про “розщеплення” права власності в Україні передчасно. Це пояснюється тим, що в Україні право власності все ще має абсолютний характер, тобто власникові протистойть необмежена і безпосередньо невизначена кількість осіб, яким забороняється порушувати право власності та створювати перешкоди для його здійснення.

На відміну від англо-американського інституту траста, право довірчої власності за Цивільним кодексом України навіть формально юридично не створює ефекту “розщепленого” права власності, тобто коли на один майновий об’єкт одночасно існує кілька титулів власності з різним обсягом і характером повноважень [6]. В науково-практичний коментарі до статті 316 Цивільного кодексу України зазначено, що довірча власність не може виникати за будь-яких інших підстав, зокрема, з інших договорів, крім договорів управління майном, односторонніх правочинів, рішення суду [7]. тобто відповідно до чинного законодавства довірча власність

виникає на підставі договору довірчого управління майном, який характерний для інституту довірчого управління, що звичайно суперечить звичному розумінню трасту.

На думку, Ю.В. Курпас основними відмінностями зазначених інститутів є наступні, зокрема:

1. Основною підставою заснування трасту, за загальним правилом, виступає односторонній акт установника або закон. Водночас, єдиною підставою для виникнення відносин по довірчому управлінню є договір. Таким чином, у відносинах довірчої власності установник своїм актом встановлює довірчу власність, з якої вже витікають права довірчого власника, що мають, відповідно, речовий характер. Права ж довірчого управителя витікають з положень договору, що являє собою правочин, який встановлює права та обов'язки сторін та права третьої особи (вигодонабувача). Тому повноваження довірчого управителя мають зобов'язальний характер, оскільки витікають не з його відношення до майна, а з комплексу прав та обов'язків, що містяться в договорі.

2. Суттєва різниця між двома досліджуваними інститутами виявляється в правовому статусі установника. Установник довірчого управління залишається власником переданого в управління майна, в той час, як установник трасту своє право власності втрачає. Траст передбачає постійну присутність двох учасників правовідносин: довірчого власника та бенефіціанта, оскільки в момент створення довірчої власності її установник втрачає право на передане в траст майно, і немає в принципі жодних прав по відношенню до довірчого власника протягом строку існування довірчої власності, якщо тільки він не володіє такими правами в якості бенефіціанта. Таким чином, при заснуванні трасту замість одного власника, права якого припиняються, виникають два нових, а при встановленні довірчого управління – власник залишається колишнім і має певні права по відношенню до довірчого управителя, адже він є стороною правовідносин, які виникають з договору довірчого управління майном.

3. В англо-американському трасті бенефіціант визнається власником трастового майна та має право заявляти пов'язані з майном вимоги до третіх осіб, в тому числі витребувати його з чу-

жого незаконного володіння. Водночас, у вигодонабувача по довірчому управлінню відсутня можливість заявляти вимоги, пов'язані з переходом майна до третіх осіб, не зобов'язаних перед ним за договором довірчого управління. Така принципова відмінність досліджуваних конструкцій ще раз підкреслює речовий характер трасту та зобов'язальний характер довірчого управління.

4. При заснуванні трасту бенефіціантові надається три комплекси прав: на трастове майно, по відношенню до довірчого власника, по відношенню до третіх осіб, недобросовісно заволодівших трастовим майном. Проте, за договором довірчого управління вигодонабувач набуває лише одного комплексу прав по відношенню до довірчого управителя – вимагати реалізації встановлених на користь вигодонабувача прав.

Уявляється, що такі суттєві відмінності в правах бенефіціанта в трасті та вигодонабувача в договорі управління майном обумовлені не лише специфікою зазначених конструкцій, а й особливістю структури досліджуваних правовідносин: якщо в трасті фігура бенефіціанта є обов'язковою і, зазвичай, не співпадає з фігурою установника трасту, то у відносинах довірчого управління – навпаки: поява третьої особи є виключенням із загального правила, адже особою, на користь якої здійснюється управління є установник.

5. Трастові відносини, на відміну від відносин за договором довірчого управління, є фидуціарними, особисто-довірчими [8].

Звичайно, такі особливості класичного розуміння зазначених інститутів суперечать дійсному трактуванню їх в чинному законодавстві України. Саме тому, вважаємо за доцільне виокремити характерні спільні та відмінні риси класичної довірчої власності (трасту) та довірчої власності, яка закріплена в чинному законодавстві, ґрунтуючись на нормативно-правових актах в яких вона висвітлена в Україні, а саме Цивільний кодекс України, Закон України "Про довірчі товариства"[9]. Закон України "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати"[10] та Закон України "Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю"[11].

Для початку необхідно виділити схожі риси, зокрема:

- Суб'єкт, який передає майно, як в довірчій власності (трасті), так і в довірчій власності, передбаченій український законодавством повинен бути власником такого майна;

- Управління переданим у довірчу власність (траст) або в довірчу власність (в Україні) майном може здійснюватися як на користь установника управління, так і на користь іншої особи – вигодонабувача або бенефіціарія;

- Управитель і довірчий власник формально зобов'язані в силу закону здійснювати свої правомочності сумлінно, виходячи з інтересів установника управління чи вигодонабувача;

- Установник довірчого власності (трасту) чи довірчої власності (в Україні) має право перевіряти дії управителя чи довірчого власника;

Управитель та довірчий власник формально несуть цивільно-правову відповідальність за порушення інтересів і заподіяння шкоди установнику управління;

Тепер розглянемо відмінні риси даних правовідношень, зокрема:

- При відносинах довірчої власності (в Україні) від установника до управителя не переходить право власності на передане в управління майно, а при відносинах довірчої власності (трасті) відбувається розщеплення та перехід права власності на передане майно;

- В особи, яка приймає майно в обох випадках виникають правомочності щодо володіння, користування та розпорядження відповідним майном. Проте згідно довірчої власності передбаченої в Україні ці правомочності є обмежені;

- Правомочності довірчого власника обмежуються лише законом, в той час як правомочності управителя можуть бути обмежені ще й договором про довірче управління майном;

- Термін довірчої власності за українським законодавством не може перевищувати п'яти років, а після закінчення відповідного терміну майно підлягає поверненню установнику управління або передане бенефіціарію (вигодонабувачу), а довірча власність може бути безстроковою;

- Управитель при вчиненні юридично значущих дій зобов'язаний вказувати на те, що він не є власником відповідного майна, а довірчий власник не повинен вказувати про свій правовий зв'язок з таким майном;

- Установник управління має право у будь-який час відмовитися від договору довірчого управління, а довірча власність може бути достроково припинена лише за рішенням суду при винних діях довірчого власника, що порушують інтереси власника (установника);

- Відмова вигодонабувача від одержання вигод за довірчою власністю (в Україні) тягне за собою автоматичне припинення, якщо інше не передбачено договором, а довірча власність, як правило, не припиняється, якщо інше не передбачено законом;

- Стягнення за боргами управителя, не пов'язаних з управлінням відповідним майном, не може бути звернено на майно, що перебуває у нього в управлінні. Довірчий власник відповідає за своїми боргами всім своїм майном, якщо інше не передбачено законом;

- Борги за зобов'язаннями, що виникли у зв'язку з довірчою власністю (в Україні), погашаються за рахунок переданого в управління майна установника, а при недостатності цього майна погашаються за рахунок майна управителя. Стягнення за боргами, що виникли у зв'язку із довірчою власністю (трасту) звертається на все майно довірчого власника, включаючи і майно, отримане ним в довірчу власність;

- У разі банкрутства установника управління, стягнення за боргами може бути звернено на передане в управління майно. При цьому довірче власність (в Україні) припиняється, а відповідне майно включається до основної маси майна. Стягнення за боргами установника довірчої власності (трасту) не може бути поширене на майно передане в управління, якщо інше не передбачено законом;

- У разі смерті управителя, визнання недієздатним, обмежено дієздатним, безвісно відсутнім або у разі смерті вигодонабувача - фізичної особи або ліквідації вигодонабувача - юридичної особи управління припиняється, якщо інше не передбачено

договором. У разі ж смерті довірчого власника довірча власність переходить у спадок його спадкоємцям, якщо інше не передбачено законом або договором про заснування трасту. У разі визнання довірчого власника недієздатною або безвісно відсутньою, майно, що знаходилося у нього в довірчій власності слідує юридичній долі решти його майна.

Висновки. Закріплений інститут довірчої власності в Україні не відповідає класичним уявленням про траст та суперечить його характерним особливостям. Оригінальність правової основи інституту довірчої власності, який виник у англосаксонській системі права у зв'язку із властивим для неї уявленням про розщеплення права власності, що допускає одночасне визнання власниками одного і того ж майна різних суб'єктів права робить практично неможливим його вихід за рамки власної правової системи (англосаксонської) без суттєвих трансформацій.

Таким чином, в Україні діє інститут довірчої власності пристосований до континентальної правової сім'ї, який має певні особливості, а саме:

- довірча власність виникає на підставі договору, тобто двостороннього правочину між установником управління та управителем;
- установником управління може бути як юридична особа, так і фізична особа, то управителем – тільки суб'єкт підприємницької діяльності;
- вигодонабувачем може бути установник управління або інша особа вказана ним у договорі;
- довірча власність, яка виникає на підставі договору управління майном не тягне за собою переходу права власності на майно передане в управління до управителя.

1. Цивільний Кодекс України від 13.02.2020 № 435-IV [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Траст и доверительное управление [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://arbitr.msk.ru/upload/article.php?id=045>
3. Курпас Ю.В. Становлення та розвиток інституту управління майном в Україні: автореф. дис...канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 “цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.” / Курпас Юлія Володимирівна. — К., 2004. — 22с.

4. Харченко Г.Г. *Правове регулювання діяльності трастових компаній та довірчих товариств: порівняльно-правовий аналіз.*: дис...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Харченко Георгій Георгійович. — О., 2003. — 193с.
5. Майданик Р.А. *Проблеми регулювання договірних відносин у цивільному праві: автореф. дис... докт. юрид. наук: спец. 12.00.03 "цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право."* / Майданик Роман Андрійович. — К., 2003. — 28с.
6. Шаталов А. *Траст доверительное управление. Критический и анализ* / А.Шаталов // *Рынок ценных бумаг.* - 1997. - № 14. - с.38-42.
7. Дзера О.В. *Науково-практичний коментар Цивільного Кодексу України: у 2 томах: 5-е вид. перероб. і доп./ О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця.* — К.: Юрінком Інтер, 2013. — т.2 — 1120с.
8. Курпас Ю.В. *Становлення та розвиток інституту управління майном в Україні: дис...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Курпас Юлія Володимирівна.* — К., 2004. — 198с.
9. Закон України "Про довірчі товариства" від 17.02.2006 №3370-IV [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23-93>
10. Закон України "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати" від 06.12.2012 №5492-VI [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-15>
11. Закон України "Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю" від 10.06.2017 №1817-VIII [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-15>

Албу А.А. Довірча власність за законодавством України

У статті здійснено аналіз категорії управління, її цивільно-правових форм, довірчої власності та довірчого управління, які використовуються країнами англосаксонської та континентальної правових сімей. На основі проведеного дослідження зроблено висновки щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Ключові слова: довірче управління, довірча власність, управитель, довірчий власник, установник управління, бенефіціарій.

Albu A. Trust property under the laws of Ukraine

A category of management, its civil legal forms, trust property and management of trust property. Trust property and management of trust property are two promising institutions of governance with a long history of the Anglo-Saxon and Continental legal families are analyzed. The legal nature of these institutions is investigated and

it is proved that the essential difference lies not only in the methods, legal means necessary to achieve the goal, but as well in the way of legal registration of the relations between the subjects of trust and trust management, namely the substantive and legal characteristic of trust property, and mixed (materially-obligatory) - for trust management of property. The history of the origin and development of trust property shows that this institution is a natural result of the development of the principles of Roman law and specific unique circumstances characteristic of the legal and judicial system of England. The institution of trust property (trust) is based on a kind of medieval traditions of English law, later borrowed from the American legal system. In addition, the classic trust is based on the principle of «split ownership», which is alien to the continental legal system. That is why the introduction of trusted property in a modified form, which does not resemble classical trust at all, is a legal dualism. This leads to conflicts not only at the level of legal norm, but also at the level of doctrinal interpretations. The solution of this problem situation is offered, by representation of a category of management characteristic of its institute of trust management. Conclusions and recommendations regarding the improvement of current Ukrainian legislation are proposed on the basis of the conducted research.

Keywords: trust management, trust property, trust management, property manager, trustee, management's installer, beneficiary.

Бабу́к Т. М.

СПОСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

УДК 347.65/68

Постановка проблеми. Здійснення права на спадкування є надзвичайно важливою стадією у механізмі правового регулювання спадкових відносин. Прийняття спадщини виступає не лише актом волевиявлення спадкоємця зі здійснення належного йому суб'єктивного права прийняти спадщину, але й елементом юридичного складу, з яким пов'язується перехід до спадкоємця права власності та інших майнових прав, а також обов'язків, які належали спадкодавцю. Тому перед цивільним законодавством стоїть важливе і, водночас, непросте завдання – передбачити ефективне правове регулювання прийняття спадщини, який би, з одного боку, закріплював максимально широкі можливості для